

БАР'ЄРИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Статтю присвячено проблемі бар'єрів студентів, що виникають у процесі оволодіння іноземними мовами. Автори зауважують, що єдиної класифікації бар'єрів не існує як такої, оскільки кожен, вивчаючи ту або іншу проблему, відзначає в ній наявність специфічних перешкод, залежно від предмета дослідження. Обґрунтовано, що бар'єри доцільно класифікувати на внутрішні та зовнішні. Серед внутрішніх виокремлюються психофізіологічні, мотиваційні, емоційні, до зовнішніх належать пізнавальні, комунікативні, контролю, оцінні та власне мовленнєві бар'єри.

Ключові слова: класифікація, бар'єр, перешкода, навчальна діяльність.

Нові соціально-економічні умови сучасного суспільства й поступова інтеграція України до європейського та світового співтовариства висувають більш високі вимоги до підготовки сучасного фахівця. Досвід показує, що у студентів вищих навчальних закладів у процесі вивчення іноземних мов виникає низка бар'єрів, в свою чергу, нездатність їх подолання призводить до фрустраційних станів, а це негативно впливає на рівень засвоєння ними знань та формування професійної компетентності.

Однак на сьогодні відсутня чітка класифікація бар'єрів, що виникають у студентів у процесі навчання, зокрема, при вивченні іноземних мов, не досліджено умови та чинники, що забезпечують їх подолання або своєчасне запобігання. Відтак, актуальною психологічною, методичною та педагогічною проблемою є аналіз суті бар'єрів вивчення іноземних мов, їх типологія, розробка стратегій і тактик, спрямованих на актуалізацію внутрішнього потенціалу студентів із подолання й запобігання бар'єрам, що виникають у процесі вивчення іноземних мов.

Вчені ближнього зарубіжжя, а саме: О. Барвенко, Т. Вербицька, Н. Губарева, розглядали бар'єри в процесі оволодіння іноземними мовами, однак у їхніх працях відсутні єдина обґрунтована класифікація і, відповідно, методи та засоби їх подолання або запобігання. Єдиною вітчизняною працею, присвяченою психолого-педагогічним умовам подолання комунікативних бар'єрів у процесі вивчення іноземної мови, є дисертаційна робота Н. Яковлевої [7]. Заслуговує на увагу і праця Н. Сопілко "Особливості подолання психологічних бар'єрів у студентів у процесі навчання", у якій автор бар'єри, що виникають у студентів у процесі оволодіння іноземною мовою, ділить на три основні групи: емоційні, когнітивні та комунікативні.

Характерною ознакою когнітивного бар'єра є нерозуміння реципієнтом змісту інформації, яку передає індуктор (викладач – студент), що істотно перешкоджає належному засвоєнню інформації, а відтак, подальшому взаєморозумінню та взаємодії.

Емоційні бар'єри в процесі вивчення іноземних мов зумовлюються: високим рівнем тривожності, неадекватною самооцінкою, рівнем домагань, прагненням до визнання та авторитету.

Прояв комунікативного бар'єра в процесі опанування іноземних мов характеризується скутістю, невпевненістю, розгубленістю студентів у різних ситуа-

ціях спілкування, які демонструють їхнє погане знання мови, заважають ефективній взаємодії та обміну інформацією [6].

Однак слід зазначити, що в науковій літературі поняття бар'єрів переважно розглядається з психологічної точки зору. Щодо самого поняття "педагогічний бар'єр" слід зауважити, що воно нещодавно було введено в науковий обіг, вперше це зробила дослідниця Л. Ярославська у дисертаційній роботі "Дидактичні умови подолання педагогічних бар'єрів у процесі навчального співробітництва викладачів і студентів" (2010), яка розуміє його як складне багатоаспектне педагогічне явище, яке викликане факторами як внутрішнього, так і зовнішнього характеру та притаманне всім суб'єктам навчально-виховного процесу, перешкоджає, стримує, знижує ефективність і успішність цього процесу [8].

Аналіз психолого-педагогічної літератури (Т. Вербицька, І. Зимня, Ю. Пасов, Т. Фоміна, F. Genesee, Н. Hammerly, Н. Kloss та ін.) і власний досвід дали дослідниці І. Глазковій змогу запропонувати таку типологію бар'єрів у процесі вивчення іноземних мов: мотиваційні (відсутність інтересу, негативне ставлення до предмета, несформованість потреби тощо), емоційні (лінощі, страх, апатія, фрустрація тощо), організаційні (невдалий розклад, відсутність належного методичного забезпечення, мала кількість годин, відведених на вивчення предмета тощо), власне мовленнєві (бар'єри слухання, читання, письма, говоріння) та соціокультурні бар'єри, що пов'язані з певними культурними стереотипами носіїв мови. Таким чином, вона підійшла до традиційного розподілу бар'єрів у процесі навчання на зовнішні й внутрішні, між якими існує тісний взаємозв'язок, оскільки, відображаючись у психіці, зовнішні бар'єри перетворюються на внутрішні, що потребують більш глибокого аналізу та вивчення, й обґрунтувала принципи навчання іноземних мов, що забезпечують подолання бар'єрів: принцип розвивального потенціалу бар'єра, дозування труднощів, особистісної значущості бар'єрів та усвідомленості, декатастрофізації й принцип домінування проблемної ситуації [2].

Сучасна методика навчання мов базується на комунікативному принципі, таким чином, доцільно висвітлити погляди вчених щодо бар'єрів комунікації.

Так, згідно з теорією В. М'ясищева, усі бар'єри спілкування поділяються на:

- бар'єри відображення (при неадекватному сприйнятті себе, комунікатора або ситуації);
- бар'єри ставлення (при неадекватному ставленні до себе, комунікатора та ситуації);
- бар'єри взаємодії [5].

О. Барвенко серед бар'єрів, що ускладнюють комунікативний акт, називає зовнішню неухважність, егоїстичність, захоплення взаємодією [1].

Цікавий підхід до класифікації бар'єрів спілкування запропонувала В. Куніцина. У його основу покладено ступінь важкості бар'єрів та ступінь незадоволення партнерами спілкуванням, а також можливість або неможливість їх подолання. Відповідно до цього, дослідниця розподіляє комунікативні бар'єри на порушення у найтяжчих формах, труднощі, бар'єри [4].

Найбільш повною класифікацією комунікативних бар'єрів, на наш погляд, є класифікація, запропонована О. Залюбовською [3], в основі якої лежать різні принципи, залежно від того, чи йде процес спілкування успішно/неуспішно, вона виокремлює:

- мотиваційний комунікативний бар'єр (спричинений несформованістю, викривленням потреби в спілкуванні або її відсутністю в конкретній ситуації);

- операційний комунікативний бар'єр (зумовлений недостатністю необхідних способів для реалізації спілкування, а також несформованістю конкретних комунікативних умінь та навичок);
- індивідуально-психологічний бар'єр (перешкода у спілкуванні, пов'язана з впливом деяких індивідуально-психологічних особливостей суб'єкта);
- соціально-психологічний комунікативний бар'єр (зумовлений комплексом соціально-психологічних характеристик ситуації спілкування).

Залежно від критерію представлення у свідомості О. Залюбовська виокремлює:

1) “свідомі комунікативні бар'єри”, реально наявні в ситуації міжособистісного спілкування;

2) “несвідомі комунікативні бар'єри”, ті труднощі спілкування, що суб'єктивно відчуються людиною, однак реально блокують спілкування та представлені у свідомості партнерів по спілкуванню.

Залежно від того, чи повністю бар'єри блокують спілкування або ж тільки ускладнюють його, знижують ефективність, О. Залюбовська пропонує виокремлювати бар'єри абсолютні та відносні.

Мета статті полягає в обґрунтуванні власної класифікації бар'єрів студентів, що супроводжують процес оволодіння іноземною мовою.

Вищенаведений аналіз різноманітних підходів до класифікації бар'єрів дає підстави зробити висновок про доцільність їх розподілу на зовнішні та внутрішні.

До внутрішніх відносимо: психофізіологічні, мотиваційні та емоційні, до зовнішніх – організаційні, інформаційні, оцінні, змісту та форм навчального процесу, власне мовленнєві. Розглянемо їх більш детально.

Перш за все, мова йде про бар'єр темпераменту, що виникає, коли темперамент викладача і того, хто вчиться, протилежні й ця відмінність не рефлексується. Це зумовлює відмінність у швидкості реакцій, характері відповідей на організаційні, оцінні, дисциплінарні і корекційні дії. Проблема полягає в помилці інтерпретації дій партнера. Психофізіологічні особливості впливають на оцінювання обрання оптимального темпу навчальних дій, структурування процесу навчання. Стикаються два простори діяльності, що різняться за часовими, динамічними й енергетичними параметрами. До групи психофізіологічних бар'єрів також відносимо відмінності в індивідуальних системах репрезентації і сприйняття інформації, зумовлені переважанням аудіального, візуального або кінестетичного типу. Тут бар'єр виникає за відсутності вмінь перекодування отриманої інформації.

Мотиваційний бар'єр утворюється в результаті несформованості позитивної пізнавальної мотивації навчання, ціннісного ставлення до професії, відсутності потреб у вивченні певної теми з об'єктивних і суб'єктивних причин.

До емоційних бар'єрів належать: актуалізація негативних спогадів емоційної пам'яті при виконанні навчального завдання, коли суб'єкт навчальної діяльності потрапляє в ситуацію, схожу з тією, в якій раніше мав негативний емоційний досвід; загальний несприятливий індивідуальний емоційний фон активності: підвищена тривожність, високий невротизм, фрустрація; атракція – емоція міжособистісних відносин, що зумовлює первинне схвалення або несприймання іншого як партнера взаємодії на основі сканування його параметрів як фізичного об'єкта.

Організаційні бар'єри є результатом слабкої організації навчального процесу (незручний розклад, нестача сучасної літератури тощо). В основі інформа-

ційних бар'єрів лежить неправильна структуризація навчальної інформації, темп її подання, ігнорування законів психології сприймання й індивідуальних особливостей когнітивної, мотиваційної, емоційної сфер того, хто вчиться, і його поведінкових ресурсів.

Оцінні бар'єри зумовлені помилкою в застосуванні оцінних дій, а саме: порушенням рівноваги між позитивними і негативними оцінками з домінуванням останніх; оцінюванням людини як представника певної соціальної групи, а не його успішності в навчанні; оцінюванням здібностей, особистісних якостей, можливих негативних перспектив розвитку і діяльності замість процесу виконання навчального завдання.

Бар'єри змісту і форм навчального процесу виникають через нецікавий матеріал, великий обсяг навчальної інформації, недостатню базу літературних джерел для підготовки.

Власне мовленнєві бар'єри включають бар'єри слухання, говоріння, читання та письма. Слухання супроводжується станами напруження, паніки, нудьги, розчарування, страху невдачі, ліні тощо. Такі стани виникають щоразу при першому прослуховуванні й послабляються при повторному. Говоріння іноземною мовою викликає стани невпевності, тривоги, страх зробити помилку, бути висміяним, замкнутість, агресію, сльози, тобто всі захисні реакції організму на стрес. Подібні стани відносно стійкі в часі й виникають щоразу за необхідності здійснювати цей вид діяльності. Читання зазвичай не викликає гострих проблем, але робота з текстом, виконання низки завдань, спрямованих на розуміння й передачу його змісту, може супроводжуватися лінощами, нудьгою, апатією, порушенням дисципліни. Письмо супроводжується страхом відкрито й доказово продемонструвати своє незнання предмета перед викладачем, нездатністю чітко й грамотно висловлювати свої думки в письмовій формі.

Висновки. Отже, під час вивчення іноземних мов у студентів можуть виникати такі бар'єри: психофізіологічні, мотиваційні та емоційні, організаційні, інформаційні, оцінні, змісту та форм навчального процесу, власне мовленнєві (слухання, говоріння, читання, письма).

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці дієвості технології запобігання бар'єрам, що виникають у студентів під час вивчення іноземних мов у ВНЗ.

Список використаної літератури

1. Барвенко О.Г. Психологические барьеры в обучении иностранному взрослым : дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : 19.00.07 / Ольга Григорьевна Барвенко. – Ставрополь, 2004. – 230 с.

2. Глазкова І.Я. Бар'єри навчання іноземних мов / І.Я. Глазкова // Творчі підходи та методи у викладанні іноземних мов : матер. III Міжнар. наук.-практ. семінару (26–27 травня 2011 р.) : зб. тез / [упор.: О.Б. Ярова, І.Я. Глазкова]. – Бердянськ : Видавець Ткачук О.В., 2011. – С. 11–14.

3. Залюбовская Е.В. Преодоление коммуникативных барьеров в условиях совместной деятельности : дис. на соискание уч. степени канд. психол. наук : 19.00.05 / Елена Владимировна Залюбовская. – М. : Моск. гос. ун-т., 1984. – 192 с.

4. Куницына В.Н. Стиль общения и его формирование / В.Н. Куницына. – Л., 1985. – 110 с.

5. Мясичев В.Н. Понятие личности в аспектах нормы и патологии // Психология личности / В.Н. Мясичев. – Самара, 1999. – Т. 2. – С. 224–225.

6. Сопілко Н.В. Особливості подолання психологічних бар'єрів у студентів у процесі навчання мови : дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 / Наталія Вікторівна Сопілко. – Хмельницький, 2008. – 268 с.

7. Яковлева Н.В. Психолого-педагогические условия преодоления коммуникативных барьеров в процессе изучения иностранного языка : дис. на соискание уч. степени канд. психол. наук : 19.00.07 / Наталья Валерьевна Яковлева. – К., 2003. – 160 с.

8. Ярославська Л.І. Дидактичні умови подолання педагогічних бар'єрів у процесі навчального співробітництва викладачів і студентів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / Людмила Ігорівна Ярославська. – Харків, 2010. – 244 с.

Стаття надійшла до редакції 10.08.2012.

Ганжа О., Пейчева А. Барьеры студентов в процессе изучения иностранных языков

Статья посвящена проблеме барьеров студентов, возникающих в процессе овладения иностранными языками. Авторы отмечают, что единой классификации барьеров не существует как таковой, поскольку каждый, изучая ту или иную проблему, отмечает в ней наличие специфических препятствий, в зависимости от предмета исследования. Обосновано, что целесообразно барьеры классифицировать на внутренние и внешние. Среди внутренних выделяют психофизиологические, мотивационные, эмоциональные, к внешним относят познавательные, коммуникативные, контроля, оценочные и собственно языковые барьеры.

Ключевые слова: классификация, барьер, препятствие, учебная деятельность.

Hanzha O., Peycheva H. Students' Barriers in Learning Foreign Languages

The article is devoted to the problem of students' barriers in learning foreign languages. The authors stress that the uniform classification of barriers do not exist as such, because every scientist studying a particular problem, underlines the presence of specific barriers, depending on the research subject. The authors prove that it is appropriate to classify barriers to internal and external. Among the internal barriers they distinguish physiological, motivational, and emotional. Cognitive, communication, control, appreciation and proper speech barriers belong to external ones.

Key words: classification, barrier, obstacle, learning.